

Реферат на тему: "Життя і творчість Олександра Олеся"

Олександр Олесь

Реферат на тему:
Життя і творчість
Олександра Олеся
(1878 — 1944)

Складний життєвий шлях випав на долю Олександра Олеся (справжнє прізвище — Кандиба). Народився він в с. Крига (Білопілья) на Сумщині, закінчив Харківський ветеринарний інститут, працював у Харкові та Києві (1909 — 1919). У 1907р. у Петербурзі вийшла перша книга Олеся — "З журбою радість обнялась", що принесла славу молодому поетові. В наступні роки з'являються нові збірки — "Поезії. Книга II" (1909), "Поезії. Книга III" (1911), "Драматичні етюди. Книга IV" (1914), "Поезії. Книга V" (1917).

Не набувши чітких політичних орієнтирів, Олесь після Великої Жовтневої соціалістичної революції опиняється за кордоном (1919). Еміграція стала трагедією життя Олеся. Настрої пригніченості, нудьги і самотності наповнюють першу "закордонну" збірку віршів Олеся — "Чужиною" (Відень, 1919). "В вигнанні дні течуть, як сльози..." — такими словами розпочинається один з перших віршів книги. Невдовзі, у 1921р., виходить "Перезва" — збірка гостросатиричних віршових творів, що викривають життя, побут і політичні принципи емігрантської громади. Збірку (з'явилась у світ тільки перша частина її) поет видав під псевдонімом. Верховоди емігрантських кіл стали на перешкоді публікації нових віршів такого характеру. Почуття людини, позбавленої рідного дому, поглиблюються. В одному з віршів поет уявляє себе мертвим, але похованим в рідному краю, проте доля вигнанця гірша, ніж доля мерця.

Проте поет так і не спромігся на остаточні висновки чи рішення. Гостро-емоційно сприймаючи удари долі, він ладен вбачати у них непояснене наслання, прокляття.

В останні десятиріччя життя Олесь усувається від будь-якої участі в заходах, здійснюваних українською еміграцією, послаблюється активність його поетичної творчості, він займається переважно інсценізацією народних казок, написанням лібретто для дитячих опер. Помер письменник у Празі 1944р.

Творча спадщина Олеся досить велика якщо врахувати, що більшу частину її становить поезія — дев'ять книг (звертався Олесь і до драматичного жанру, створивши ряд драматичних поем та етюдів). В українську літературу Олесь входить як поет, що розширив тематичний, стильовий, настроєвий діапазони лірики, підніс виражальну силу українського художнього слова. Не будучи "модерністом" ні за організаційною приналежністю, ні по суті, Олесь вніс новаторські моменти в розвиток української

поезії. Не вдаючись до будь-яких маніфестів, декларацій, він своєю творчістю наголосив на естетичній цінності поетичного твору, рішуче заперечив абстрактну декламаційність, хоч би якими завданнями вона надихалась.

Загалом не нова на поетичні ідеї, віршові прийоми і навіть образи (взяті номенклатурне, самі по собі), поезія Олеся уже з виходом першої збірки завоювала прихильність знавців літератури і масового інтелігентного читача. У ній були представлені безпосередність і щирість поетичного вислову, глибокий внутрішній драматизм почуття, багатство мінливих відтінків настрою. Життя природи, кохання, перипетії громадської боротьби — основна тематика першої збірки, що надовго визначила й тематику творчого доробку поета.

Надзвичайно вразливе, діткливе "я" ліричного героя Олеся однаково чутливо резонує на найменші перепади у стосунках з коханою, на зміни в настроях мас, на рух у рослинному й тваринному світі, атмосфері. Всеосяжність сфер поетового почуття відбита інколи в межах одного й того ж твору ("Цілий день ти нудилась в кімнаті своїй", "Погасло сонце ласки і тепла" та ін.).

Легкий, майже невагомий перехід від одного зовнішнього явища до іншого, а від них — до стану власної душі притаманний багатьом творам Олеся ("Сніг в гаю... але весною", "Дві хмароньки пливли кудись", "В міщанській одіжі і в рідному вінку", "Зима... і пролісок блакитний!", "На гори високі, на срібло снігів" та ін.). Суб'єктивне враження і сприйняття покладено і в основу його громадянської лірики. Поет відобразив народне — і водночас власне — пробудження в роки революції ("Сонце на обрії, ранок встає", "Ти знову у мене окрилюєш мрії", "Я більше не плачу..."), оспівав червоний прапор боротьби ("Воля!? Воля?! Сниться, може?", "1 Мая").

Однак у віршах Олеся не знайти концептуального осмислення революційної боротьби: йдеться, звичайно, не про декларативне висунення якихось віршових "програм" (такі поетичні форми органічно чужі для Олеся), а про широкий політичний світогляд. Він у поезії Олеся відсутній навіть там, де мова заходить про кінцеву мету революції, про поетове слово у ній. Тут багато непідробного пафосу, ліричної виразності, але не досить політичної конкретності.

В образній системі Олеся наявні релікти народницької символіки, окремих народницьких мотивів (зокрема, з Надсона). Проте навіть ці штампи невідомо трансформуються у тонкому суб'єктивному почутті. Не подаючи політичної концепції, громадянська поезія Олеся цікава як суб'єктивний документ суспільної боротьби епохи. Дуже вразлива, можна сказати, тендітна душа ліричного героя хворобливо реагує на всі перипетії цієї боротьби. Героя повергають у розпач тимчасові поразки, розправи, репресії ("Хто ви, хто ви з нагаями?..", "Над трупами", "Капітану Шмідту", "Міцно і солодко, кров'ю упившись..."), йому дорога найменша надія на перемогу ("Сонце на обрії, ранок встає", "Вони — обідрані, розбуті"). Громадянські настрої й переживання поета у найрізноманітніші способи (метафоричні асоціації, алегоричні паралелі, композиційні зіставлення в межах твору, циклу, збірки віршів) перегукуються з образами природи, поєднуються з колізіями особистого, внутрішнього життя. На

відміну від ліричного героя П. Грабовського герой лірики Олеся не є безпосереднім учасником боротьби (крім інших якостей, йому бракує твердості волі), але надзвичайно співчутливо й зацікавлено її відображає.

В основі художнього світу Олеся, створюваного інтимною лірикою (та й лірикою громадянського характеру), лежить неоромантичне протиставлення дійсного життя, з одного боку, і мрій та сподівань героя — з другого. Неоромантичним є популярний у творах Олеся мотив дочасного чи вражаюче-короткочасного буяння ("Айстри", "Єсть дивні лілеї, що вранці родившись", "Єсть квіти такі, що ніколи не квітнуть" та ін.). Саме цей "єдиний раз" квітування гармонійно перенесено Олесем на любовну тематику: "Квітки любові розцвітають єдиний раз, єдиний раз".

Поет воєдино зливає контрастні поняття: мовиться про біль, муки, кров, рани, і все це стає ще болючішим від того, що з них проростає "ніжність" і "жаль", що все це здійснюється в пошуках тієї "ніжності", відсутність якої скрушно переживається.

У змалюванні любові Олесем немає різких, контрастних барв, що йдуть, як правило, від гостроти самоусвідомлення (лірика Франка, Лесі Українки, почасти й Маковея), але поза цим трактування любові в нього досить різноманітне: це й безнадійне кохання, і зовнішніми умовами спричинена недосяжність любові, і таємнича приреченість закоханих не мати одне одного, і нарешті, радісно-тріумфуюче проникнення любові в серце, що сповняє собою всю істоту і природу загалом.

Природа в ліриці Олеся виступає не просто зовнішнім аналогом чи тлом переживань людини: поету притаманний своєрідний поетичний пантеїзм — розлиття почуттів (і взагалі особистості) в житті квітів, трав, сонячного проміння. Саме завдяки високому ступеневі нероз'єднаності емоцій людини й природи остання в поета мало конкретизована описово (переважають загальні назви — пташки, квіти — або ж назви, що встигли стати штампами—солов'ї, жайворонки, орли). Однак природа в поезії Олеся живе дуже виразним життям. За всієї недеталізованості описів поет тонко передає її порухи й настрої, відображення природи у нього переважно музичне, з очевидно відчутними ритмами. Кращими зразками пейзажної лірики Олеся є ряд віршів із циклу "Щороку" (третя книга), де змальовано річний круговорот природи. Привертають увагу інтонаційні засоби, якими передано рух.

Ліричні твори Олеся, музикальні, часто "романсові" за формою, віддавна привертали увагу композиторів — М. Лисенка ("Сміються, плачуть солов'ї", "Айстри", "Гроза пройшла... зітхнули трави"), К. Стеценка ("Сосна"), Я. Степового ("Не беріть із зеленого луку верби"), С. Людкевича ("Тайна") та ін.

У драматичних творах Олеся ("По дорозі в Казку", "Трагедія серця", "Над Дніпром", "Ніч на полонині" тощо) ще виразніше, ніж у поезії, проявилась неоромантична концепція. Юнак, герой драматичного етюда "По дорозі в Казку", веде юрбу безвольних людей з темного лісу в напрямі сонячної країни. Він один здатен визначати дорогу по червоних маках, що виростили з крові його попередників. Розкривши груди, проламає він шлях юрбі, але за кілька кроків до мети на мить занепадає духом, піддається сумнівам щодо вірності напрямку — і цього достатньо, щоб натовп розчарувався в обожнюваному

героеві і повернув назад. Цей драматичний етюд, як і інші, має сюжетно-образну спільність з драматургією М. Метерлінка, Г. Гауптмана, Лесі Українки, Я. Райніса, з романтичними творами М. Горького.

Відомий Олесь і як талановитий перекладач ("Пісня про Гайявату" Г. Лонгфелло, казки В. Гауфа, ліричні твори поетів багатьох країн).

Творчість Олеся — визначне явище в українській літературі перших двох десятиріч XX ст. М. Рильський писав: "Нема ніякого сумніву, що поезія Олександра Олеся позначилася сильними своїми сторонами на розвитку української літератури, отже й радянської української літератури. Зі смутком визнаючи його вільні і невільні провини, хибні його кроки, в яких сам він гірко каявся, шкодуючи, що така дужа творча індивідуальність не дістала повного свого розвитку, ми повинні, проте, сказати, що поет Олександр Олесь посідає певне місце в історії нашої культури і що все краще з його спадщини повинно стати набутком нашого радянського читача".

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ

(1878 — 1944)

Ольшанське кладовище в Празі. Тут, на православній ділянці, — могила Олександра Олеся. (Його справжнє ім'я і прізвище — Олександр Іванович Кандиба). Ранньою весною 1988 року я вклонився його світлій пам'яті. Новий дубовий хрест; прокинулися минулорічні і з'явилися нові, посаджені кілька днів тому, квіти. Тиша і чистота, спокій і сум. Поруч поховані інші наші земляки, яких доля закинула по революції до Праги. Не відомі ні мені, ні усім нам — доктор Микола Галаган, директор тутешньої української гімназії, професор Іван Кобизський. А неподалік — могили російських письменників Євгена Чирикова, Василя Немировича-Данченка, Аркадія Аверченка, матері письменника Володимира Набокова — Гелени Набокової... Деякі могили доглянуті, інші поволі зникають у безвісті. Як і долі тих, хто в них знайшов останній притулок далеко від рідної землі.

Могила Олександра Олеся не занедбана — в Празі живе його син Олесь Кандиба, який опікується посмертною долею батька. Живуть там і наші земляки — Зіна Генік-Березовська і Богдан Зілінський, які обов'язково відведуть вас на могилу славетного поета. Пам'ятають і піклуються про поетичну спадщину нашого митця і чеські літературознавці Вацлав Жидліцький, Вячеслав Сато, Ілона Славікова, приїздить із Братіслави дослідники його творчості Мікулаш Неврлі і Михайло Мольнар. Не оминаємо й ми, радянські українці, це місце, коли доводиться бувати в Чехословаччині, бо доля спадщини першорядного українського поета нас турбує. Навіть у трагічні десятиліття сталінщини в народі не забувалася його творчість, хоча 27 років — з 1930 по 1957 рік — вірші Олександра Олеся не друкувалися в нашій країні. Чому так сталося? Чим завинив майстер перед своїм народом? Перекоаний: нічим він не завинив, народ його не карав осудом, не обійшов забуттям. Намагався покарати поета сталінізм, відлучаючи його творчість від історії української літератури, вилучаючи із масових бібліотек його книги і забороняючи їх друк. Олесь завинив перед своїм народом лише тим, що не розділив із ним страхоття голоду 1932 — 1933 років, жахів

сталінського беззаконня, ненависної фашистської окупації. Та він себе жорстоко і покарав. Покарав тим, що 1919 року залишив рідний край і опинився на чужині.

Чужина — могила, чужина — труна,
Душа на чужині, як чайка сумна, —
Літає і квилить в сльозах без гнізда:
Навік його змила бурхлива вода.

Так він писав 1927 року, коли на Радянській Україні його поезії знали, як кажуть, і старі, й малі. Адже саме тоді перевидавалися підготовлені Павлом Филиповичем "забезпечені" ґрунтовно його ж передмовою "Вибрані твори". Перевидавалися тричі — в 1925, 1929 і 1930 роках. Крім того, Державне видавництво України двічі — у 1925 і 1929 роках — друкувало його збірки поезій для дітей молодшого віку. Укладачі різних репертуарних збірників, декламатори буквально вихоплювали поезії Олеся, з неофітською одержимістю пристосовуючи їх до революційних свят шляхом заміни і назв, і уточнення смислового звучання. Вірші митця стали воістину народними завдяки мелодійності, чіткій соціальній орієнтації і багатству народнопоетичної образності. Протягом 1917 — 1930 років з'явилося в нашій країні 25 окремих видань, серед них і три книжки російською мовою. І це незважаючи на те, що поет виїхав 1919 року нібито з дипломатичним завданням від буржуазно-демократичного уряду Української Народної Республіки (УНР). Та заради істини слід сьогодні нагадати: О. Олесь не був ні політичним діячем буржуазно-демократичних урядів, ні тим паче дипломатом. Саме тоді, коли С. Петлюра почав прибирати владу до своїх рук, немало української інтелігенції під приводом дипломатичних місій емігрувало з країни. Виїхав за кордон і поет. Його лякала неконтрольована стихія революційних припливів і відпливів, він вважав, що не варто свавільно експериментувати над "живим народним організмом, обезкровленим війною і революцією", боявся, що справа може повернутися фатально, що треба уважніше придивлятися до процесів, не поспішати, що Україні загрожує Антанта, а в цьому заплутаному лабіринті, яким є політика, мало кому вдається правильно зорієнтуватися, тим більше — вести за собою народні маси.

Згодом він опиняється у Відні, де випустив чотири номери гумористичного журналу "Сміх", у якому сатирично висміяв українську еміграцію за її претензії на народне представництво, на формування в екзилі "українських урядів", на організацію "проводів для боротьби за визволення України" тощо.

З 1923 року Олесь живе в Чехословаччині.

Народну славу поетові створили і назавжди утвердили пісні та поетичні скорботи періоду революції 1905 — 1907 років і Лютневої революції 1917 року. Митець зумів з великою експресивною напругою "переплавити" народні переживання і сподівання в болісно-вразливій своїй душі і потужно, зі щирою емоційною сповідальністю вилити це в поетичних образах, символічних асоціаціях та музичних ритмах. Він пережив і світлі надії рідного народу на соціальне та національне визволення, і трагічні поразки першої російської революції, оплакав загиблих та загорівся новим, зігрітим революційними загравами гнівом супроти насильства й тиранії.

Ми не зложимо зброї своєї...
Дужі в нас і бажання, і гнів,
Ми здобудемо землю і волю
І загоїмо рани віків.

1910 року Сергій Єфремов так оцінював його творчість: "Обурення проти насильства, гніву за скривджених повно в поезіях Олеся 1905 — 1907 рр., і в них він дає такі гарні зразки громадянської, справді високої поезії, до якої після Шевченка ніхто ще так високо не підіймався на Україні. Олесь ще раз наочно показав, що громадянські мотиви анітрохи не зв'язують крил і не заважають справжньому поетові, не підборкують його творчого натхнення".

А минуло лише п'ять років відтоді, як молодий поет дебютував в одеському альманасі "Багаття" віршем "Парубоцькі літа — то бурхливий потік", і три роки з того часу, як побачила світ перша (1907р.) збірка поезій "З журбою радість обнялась".

Хтось ударив без жалю по серці моїм, —
І забилося серце в вогні золотім...
І посипались іскри ясні,
І в дзвінкі обернулись пісні.

Романтичне світосприйняття, щедро напоєне народнопоетичною образністю, музичним ладом народної пісні, динамічно визрівало до вершин бездоганного словесного інструментування. Читачів буквально зачаровували алітерації та асонанси поезій Олеся, а його щире, виболене й власною долею співчуття голодним, обідраним і німим рабам у царській "тюрмі народів" викликало співпереживання і довіру:

Вони — обідрані, розбуті,
Сліпі, голодні і німі,
В кайдани, в сталь міцну закуті,
В кривавих ранах і ярмі, —
Сьогодні більше не раби:
Лунають гасла боротьби!
Поет вселяє віру й упевненість у свідомість цих таврованих рабів:
Вони — гроза, вони — герої:
Їх гнів героями зробив.
І верх за ними буде в бої —
Сам бог попереду рабів!!
Ти чуєш грім? Гримлять раби:
"За нами поспіх боротьби!!"

Ці могутні, оптимістичні заклики пролунали 1906 року — в розпал першої російської революції. Тож можна зрозуміти митця, який так болісно сприйняв її поразку.

Олександр Олесь свій талант присвятив цій революції — її переможно-величній увертюрі та її трагічному фіналові.

На революцію працював поет натхненно і самовіддано, перекладаючи на українську

мову "Варшав'янку", "Марсельєзу", "Сміло у ногу рушайте", "В неволі скатований люд", утверджуючи свій авторитет митця-громадянина і публіцистичними статтями, фейлетонами. Одна за одною з'являються й книги його поезій. Після згаданої "З журбою радість обнялась", яка побачила світ у Петербурзі 1907 року, виходить книга II (також в Петербурзі 1909 року), решта книг (їх поет також позначав римськими цифрами — III, IV, V) друкуються в Києві (1911, 1914, 1917 рр.). Була підготовлена до друку і книга VI. У січні 1919 року журнал "Книгар" повідомляв: "Відомий український поет О. Олесь закінчив і здав до друку VI книгу своїх поезій".

Але цю збірку читач не отримав.

Жоден відомий літературний критик не оминав своєю увагою віршів поета. Микола Зеров відзначав, що лірик наділений першорядним талантом, який дозволив йому так авторитетно репрезентувати українську поезію, як Володимирові Винниченку нашу прозу. Про митця писали Григорій Чупринка і Спиридон Черкасенко, Олександр Дорошкевич і Агапій Шамрай, Борис Якубський і Володимир Коряк... Михайло Грушевський вважав, що про Олександра Олеся слід говорити як про "найбільшого з нині живущих поетів на Україні".

Олександр Олесь — талант особливої драматичної напруги і глибини. Досить вчитатися в його гнівні інвективи, спрямовані проти ненависного царського режиму, і вжитися в емоційно бурхливі поетичні переживання нової — Лютневої — революції, щоб переконатися, яким тонким інструментарієм відчуття і відтворення суспільних настроїв він володів. Закономірно, що з-під його пера з'явилася і низка драматичних етюдів — "Злотна нитка", "По дорозі в казку", "Над Дніпром", "Трагедія серця", "Ніч на полонині".

Герої цих творів синтезують духовний потенціал, видобутий із міфології, з образного переосмислення могутніх сил природи, поривання їх творця до ідеалу, краси, гармонії. Але як часто митець розпинає себе на хресті сумнівів і розчарувань! Дійсність повсякчасно вносила дисгармонію і в його особисте життя, і в ті вимріювані, сповідувані ідеали, в ім'я здобуття яких він творив і жив. Найперші після полишення батьківщини розчарування пов'язані зі спогляданням емігрантського побуту і мізерного політикування.

Вони зійшлися, небораки,
В ім'я найвищої мети,
Щоб всім єдиним фронтом йти,
І перегризлились, як собаки,
Пересварились, як коти,
І розповзлись знов, як раки.

Це вірш із книги "Перезва" (1921р.), яку поет видав під псевдонімом В. Валентин і спорядив таким зверненням:

"До читачів!
(Коли будуть).

Я дуже перепрошую, що випускаю першу свою книжку без портрета і критичної

розправи. Повірте, це не із скромності, а із-за браку відповідних коштів.

Автор"

Треба було мати велику мужність, громадянську відвагу, аби із таким сарказмом знеславити своїх земляків, які товпляться по чужих містах Європи, політикують, лаються, розкошують і бідують... Невдовзі ця збірка вийшла на Радянській Україні під назвою "Емігрантська презва".

Олександр Олесь не шкодує і себе, розчарованого, зневіреного, — то намагається виправдати свій крок бодай перед власною совістю, то впадає у відчай:

О, недурно в скорботах ми плачемо

На вигнанні в холодних світах,

Ми своєї землі не побачимо...

Тільки, може, у мріях, у снах.

І чому по світах ми блукаємо,

І який ми спокутуєм гріх,

Ми ніколи до суду не визнаємо

Від людей ні чужих, ні своїх!

У мріях і в снах йому з'являлися травобуйні степи Сумщини, рідне Білопілья (Крига), де він народився 5 грудня 1878 року, село Верхосулці, де після смерті батька жив у діда разом з матір'ю і двома сестричками. Дитинство йому уявлялося "одним золотим днем". Як писав в автобіографії: "...все, що я бачив там, у степу, в саду, на річці (Сула), здається мені суцільною казкою природи".

Вчився без великого бажання. Спочатку в дергачівській хліборобській школі, згодом — у Харківському ветеринарному технікумі. Вивчав самотужки іноземні мови, писав вірші українською і російською мовами, готував рукописні збірки. Дуже любив театр, сам організовував драматичні гуртки, брав участь у виставах. Величезне враження справило на нього свято відкриття пам'ятника Іванові Котляревському 1903 року в Полтаві, особливо зустрічі з українськими письменниками — Лесею Українкою, Михайлом Старицьким, Михайлом Коцюбинським... Усе, що він побачив і почув, глибоко схвилювало його вразливу натуру. Заборона українського слова, знущання з національних символів, традицій, культури обурювало його і утверджувало в необхідності боротьби за права українського народу і його культури.

Неоднораз поет поривався на Україну, жив надією на повернення, але його стримували сумніви. Знав він про немилосердний голод початку 30-х років, знав, що один за одним гинули у безвісті письменники, але найбільше потрясла його трагедія родини Крушельницьких. Поет відтворив крах політичних надій старого Антона Крушельницького і його синів Івана і Тараса в драмі "Земля обітована".

Останні роки і дні життя Олеся були потьмарені фашистською окупацією Праги, важкою хворобою, звісткою про загибель у фашистському концтаборі Заксенхаузені сина Олега — також поета.

Помер майстер 22 липня 1944 року.

О принесіть як не надію,

То крихту рідної землі:

Я притулю до уст її

І так застигну, так зомлію...

110 років минуло з дня народження видатного українського літератора — творця класичних мистецьких шедеврів української поезії. Як тільки зринала хоча б маленька можливість донести їх до українського народу, з'являлися книги, підготовлені Максимом Рильським, котрий вважав, що "поет Олександр Олесь посідає певне місце в історії нашої культури", Олегом Бабишкіним, Борисом Буряком, Юрієм Мельничуком, Василем Яременком та іншими дослідниками.

У видавництві "Дніпро" вийшло найповніше — двотомне — видання його творів. Упорядник і автор передмови Р. Радишевський включив до цього видання ненадруковану шосту книгу його поезій, розшукав близько 600 неопублікованих віршів О. Олесь, розкиданих по записниках і рукописних збірках. Його архів величезний. Понад три тисячі одиниць збереження налічує фонд Олександра Олесь в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР ім. В. Вернадського. Велика частина архіву є десь у Празі. Дослідження творчої спадщини видатного майстра слова тільки розпочинається. Поет повертається на батьківщину, до рідного народу. І ми сьогодні віримо, що доля творчої спадщини Олександра Олесь буде щасливішою, ніж його особиста доля.